

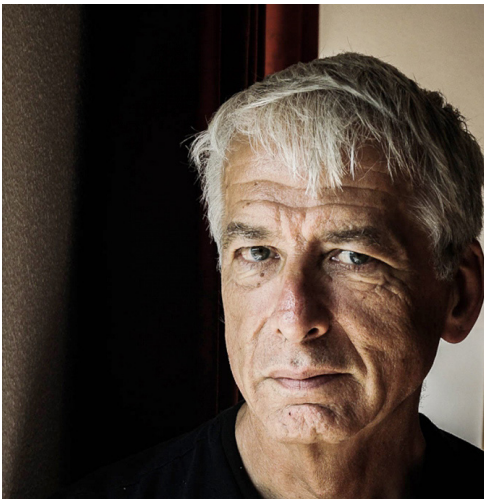
INTERVIEW

Na een gereformeerde jeugd in Maassluis zei Maarten van Buuren God vaarwel. Bij Spinoza heeft hij nu weer iets van een God gevonden.

TAEDE A. SMEDES BEELD BRITANNICA

Met Spinoza kun je

De oude filosoof Spinoza is hip. Er verschenen verschillende vertalingen met als hoogtepunt de vertaling van de *Ethica* door Maarten van Buuren (1948) die de afgelopen jaren zelf ook in de ban van de verlichtingsdenker raakte. Spinoza helpt hem nu zelfs om te gaan met zijn depressie.

Maarten van Buuren

Maarten van Buuren (1948), emeritus hoogleraar Franse literatuur aan de Universiteit van Utrecht, ontwikkelde zich de afgelopen jaren tot een van de experts op het gebied van Spinoza. Hij schreef boeken als *De essentie van Spinoza* en *Spinoza: Vijf wegen naar de vrijheid* (beide verschenen in 2015). Afgelopen jaar verscheen zijn vertaling van de *Ethica* met daarbij

‘Filosofie moet moet weerklink hebben, het moet mij verrijken.’

een uitgebreide en toegankelijke samenvatting van Spinoza’s argumentatie. En er komt meer. Zoals een boek over ‘sleutelwoorden’ van Spinoza’s denken en een vertaling van de *Tractatus Theologico-Politicus*. En dan werkt hij ook nog aan een persoonlijk boek over zijn omgang met zijn depressie en hoe Spinoza daarbij een rol speelde. ‘Ik probeer Spinoza’s abstracte denken nu toe te passen in mijn concrete leven’, vertelt hij in zijn Utrechtse appartement, terwijl de zon de ruggen streelt van de duizenden boeken die hier gehuisvest zijn. Hij oogt ontspannen. ‘Filosofie moet werken. Het moet weerklink hebben, het moet mij verrijken. Ik ben nu bijvoorbeeld ook aan het kijken hoe mindfulness en meditatie zich tot Spinoza verhouden, binnenkort ga ik zelfs een vipassana-retraite doen.’

Maassluis

In zijn studietijd was Maarten van Buuren ook al eens met *De Ethica* van Spinoza begonnen. ‘Ik vond het verschrikkelijk. Ik was op pagina dertig en vroeg me wanhopig af waar ik aan begonnen was. Het ging ook nog eens alleen maar over God. Net als Maarten ’t Hart kom ook ik uit Maassluis en ik had het in die tijd helemaal gehad met geloof, met de kerk en

met die ouderlingen. Ik kwam er dus niet doorheen. Voor mij zat er vanaf dat moment een etiket op dat boek: hier is een godgelovige aan het woord, iemand die mij op geleerde toon iets over God wil wijsmaken. Dit hoeft ik niet, daar bedank ik voor. En toen ook later collega’s, onder wie Kees Schuyt, lovend waren over Spinoza, begreep ik dat niet. Het moment waarop het kwartje viel, is nu een jaar of zeven, acht geleden. Een goede vriend van mij is kunsthistoricus. En weer een van zijn vrienden is Steven Nadler, een van de grote historici en kenners van Spinoza wereldwijd. Op een dag zei die vriend-kunsthistoricus tegen mij: ‘Maarten, ik heb nu een boek gelezen, van Steven Nadler, dat móet je lezen. Het heet *A Book Forged in Hell*.’ Dat klonk me leuk in de oren, want het deed me direct denken aan de lp van Meat Loaf die ik ooit heb grijsgedraaid, *Bat Out Of Hell*. Ik kon de zwavel al ruiken, het leek me heel spannend. Ik was dan ook teleurgesteld toen Nadlers boek alleen maar bleek te gaan over het *theologisch-politiek traktaat* van Spinoza. Maar toch, ik begon te lezen en al lezen-de vielen me de schellen van de ogen. Ik ontdekte toen pas dat wanneer Spinoza ‘God’ zegt, hij iets totaal anders bedoelt dan wat wij meestal onder God verstaan. God is voor hem niet de God van de kerk, want het hele *theologisch-politiek traktaat* is juist bedoeld om de God van de godsdienst te weerleggen ten gunste van Spinoza’s God, de God-Natuur. God voor Spinoza was dus totaal iets anders dan de kerk van Maassluis waarmee ik was opgegroeid. Maar wat betekent dat dan? Verlies je dan alles wat je aan God toekent? Hoe zit het met verering en met transcendentie? Wat gebeurt er als God volledig immanent wordt, zonder transcendentie? Dat vond ik en vind ik nog altijd spannende vragen.’

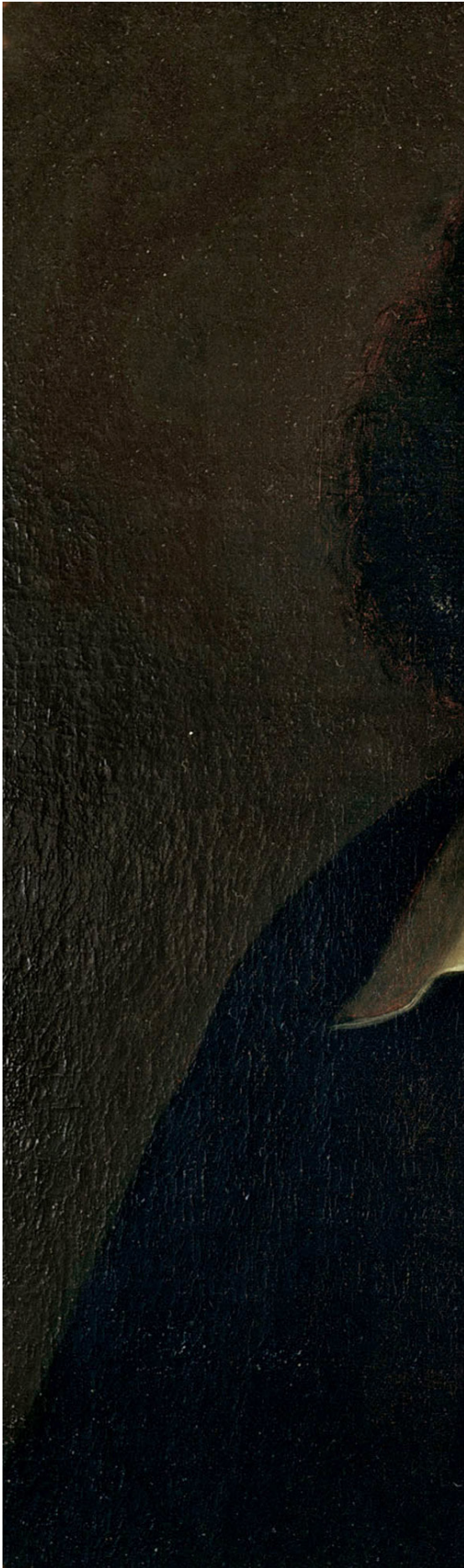
God is natuur

‘Ik was op dat moment met filosoof Hans Achterhuis bezig met een project over de Tien Geboden, gelezen vanuit verschillende filosofen. Toen ik dat boek van Nadler over Spinoza gelezen had, dacht ik: wat zou Spinoza eigenlijk van de Tien Geboden gezegd hebben? Ik ben alles van Spinoza gaan lezen en alle belangrijke studies. Ik kwam er niet meer los van. In ons boek *Erfenis zonder testament* dat in 2015 verscheen, heb ik het eerste gebod (‘Ik ben de Here, uw God...’) via Spinoza besproken.’

Volgens Spinoza zijn God en natuur gelijk. Richard Dawkins heeft daarom ook geopperd dat Spinoza God net zo goed weg had kunnen laten om alleen de natuur over te houden. Waarom blijft Spinoza dan toch over ‘God’ spreken?

‘Spinoza zegt inderdaad dat God samenvalt met de natuur. Dat betekent niet alleen dat er geen transcendentie bestaat, maar ook dat er geen metafysica meer mogelijk is. Spinoza kondigde dus al het einde van de metafysica aan, een idee dat door vrijwel niemand in zijn tijd noch in onze tijd is opgepikt. Als je een dualisme tussen immanentie en transcendentie en tussen geest en lichaam verwerpt, zoals Spinoza doet, dan kom je bij een monistische wereldvisie uit. En als je alles verwerpt wat niet-materieel is, dan is Spinoza’s filosofie zonder metafysica. Hij meent dat het goddelijke inherent is aan de natuur.’

Oké, Spinoza spreekt dus over God, maar niet als een wezen dat boven de natuur verheven is, als transcendent, maar als de natuur zelf. Alles is ten diepste één. Maar

Spinoza zegt dat God samenvalt met de natuur. Hij vindt zichzelf geen atheïst.

levert dat niet een heel platte werkelijkheid op?

‘Maar Spinoza zegt niet: er is ‘simpelweg’ natuur. Hij spreekt wel degelijk over God. Daar zijn natuurlijk simpele verklaringen voor te geven, zoals het feit dat hij leefde in de zeventiende eeuw. Zijn grote opponent was de theoloog Gijsbert Voet en daar wilde je geen ruzie mee krijgen. Eén van de redenen is dus dat hij